

Kui elust õpitakse, siis koolis õpitakse ära. Ära-õppimine – see on noorte keelepruuk – kuulub tihti ka ära-unustamisele, sest väljendab ühekordset aktiivsust.

RAIVO JUURAKU foto

Kas elusana või elavana?

Tiiu Kuurme,

TLÜ kasvatusteaduste instituudi dotsent

Eluga käivad kaasas mõned küsilaused: elu tuleb mõista, elu tuleb elada, elu tuleb austada, elu tuleb kaitsta! Peamine on aga elu kogeda. Millisena ja kas see on enda teha? Me saame olla lihtsalt elusad, ent ka rohkem elusad ehk siis elavana elusad.

Inimeste eluavaladusi Eesti Vabariigi iseloomustab suurem mitmekesisus kui iganes varem. Siin kulgevad koos erinevad aja vaimud: eelmodernism, modernism ja postmodernism, mõne neist leiab Kihnu saarelt ja Setumaalt, mõne asupaik on virtuaalkeskonnas, mõni tunneb end turvaliselt tehase- ja taolises koolis. Neist igauks saab elule omad tingimused. Täna märk on, et me ei saa enam üksteisest aru.

Kus end Eestis leida võib?

Postmodernismi abieli uusliberalismiga külvab ühtaegu segadust ja selgust. Segadus valitseb väärtustes, õigluses ja õiguses, mineviku tähendustes ja tuleviku lubadustes. Selgeks on saanud aga, kellest sa sõltud ja et loota saab peamiselt iseendale. Ja et kõik ei mahu marjamaale ning see tõsiasi edasikaebamisele ei kuulu. Ülemuse mõistuse puudulikkus on samasugune paratamatus nagu kliimakatastroofid, millega lepitakse ja alistatakse. Vabanetud on mõnestki illusioonist, eriti progressi ning helge tuleviku usust, samas ka apokalüpsise vääramatuse kõhedusest. Võimalused nii siia kui ka sinna on avatud, ent miski pole kindel. Mõõtmalt on suurenenud vabaduse ruum, ent tähendab see eelkõige vabadust eksida. Sotsiaalkonstruktivistlik, interaktsionistlik ja hermeneutiline suund sotsiaalteadustes viitavad järjest selgemini sellele, et loome oma tegelikkusi ise ja lähed just nii, nagu teeme oma valikuid.

Foucault' ja tema järgijate teenel on plahvatuslikult nähtavaks saanud kõikjal olev võimuvõrgustik. Ühtede ja väheste valikud on üliluslikud

teiste ees, kujunedes suure enamuse vältimatuks saatuseks. Marxil oli siiski õigus. Järjest enam selgib teadmine, et maailm läheb sinna, kuhu inimene teda tõukab, ning et endiselt valitseb siin meelevald, mitte hooliv tarkus, ei toida aga enam maailmaparandamise iha ja usku nii, nagu see oli modernismis. Me alistume, leiame niši või prao. Ehk kodanik valib, nagu võim tahab, ja hoiab suu kinni, sest elame individualistlikku aega ning keegi kellegi eest enam ei seisa. Kool ei kasvata maailma muutjaid, vaid pigem kohanejaid.

Mis võib Eestis inimese osaks saada?

Postmodernismi suurimaid võidukaid vallutusi on võit objektiivse reaalsuse üle. On teadvustatud, et samavõrd on reaalsus subjektiivne, kelle iganes tehtud pildid, kujutelmad, keskkonnad, tõekspidamised ja nende pinnalt reaalsuseks saavad sambad, mis pannakse paika võimudiskursustega. Moodne kasvatusteadus ei otsi enam tõtt, vaid püüab tõlgendada tõlgenduste tõlgendusi ning konstrueerida uusi tähenduste spektreid. Et siiski küsida jätkuvalt: kuhu lähed, inimene? Kus kogen end rohkem elusamat elu elamas? On see järjest enam kaubanduslikuks ja ühetaoliseks muutuv reaalsus, omaenese või oma kaaskonna kujutluste-tõlgenduste ilm? Maitseasi.

Eestlane on seni olnud ellujääja rahvas. Elasime üle totalitarismi, küllap elame üle ka uusliberalismi, postmodernismist rääkimata, loodab optimist. Kasvatuse ja haridusega seonduv mõttelugu küsib aga ühe küsimuse, mis pole tähenduseta ka praegu või on just nüüd erilise tähendusega: kas elada või üksnes püsida elus? Veedan ma siin, selles kohas ja ajas oma päevi elava või elusana? Üks neist märgib, et hing on sees, kõht on täis, katus pea kohal ja palgapäeval laekub raha arvele. Teine tähistab midagi vaid inimesele ainuomast: kas sellel kõigel on ka sisu ja mõte? Kas mõni elu saab olla elusam? Heledam, kirkam, suursugusam? Peavad selle teised kinni maksma?

Alice Milleri suure hilinemisega eesti keelde tõlgitud bestselleris „Sinu enese pärast“ (algupärane pealkiri „Alguses oli kasvatus“), milles juttu lapse traumaadest, täiskasvanute julmusest, egoismist ja võimuihast ning selle kõige mõjudest tervete kultuuride meelelaadile, kohtab tihti väljendit: elu temas oli takistatud. Kasvatusega saab takistada inimeses elu voogamist, liikumist,

spontaansust, vaimu- ja hingevaruste avanemist – tuleb on kinnijooksnud vigased hinged, kes oma elamata elu eest omakorda järeltulevale põlvele kätte maksavad. Miller soovib kasvatus maa pealt kaotada.

Elavana või elusana – siin on koos rohkesti fundamentaalseid kasvatusküsimusi. Näiteks piiridest: kui palju tohib ja mida peab? Õigustest: kes ja mille eest vastutab? Kuidas ma teisele korda lähen? See, kellele kuulub võim – kasvatus suhtes kuulub see suuremale –, saab võimaldada teisele kas elava elu või üksnes elus püsimise. Kuidas on meil oma lastele mõeldes sellega lood?

Kasvatuspühholoogilises kirjanduses võib kohata mõisteid *eksternaalsus* ja *internaalsus*. Ehk mõned inimesed on valdavalt väliste jõudude juhitud, teised suudavad tahta, teha, mõelda ise. Nad elavad isepäist elu, ehkki see võib olla valuline, eksitav, riskirohke. Usun, et neil teistel on elusam elu. Elusa elu kaasand on rõõm, tema tunnusjooned väärrikus ja vastutus.

Kelle elu on minu elu?

Postmodernismi ja uusliberalismi abieli viljaks on järjest suurenevad regulatsioonid, mis on asetunud jumala ning igavikuliste väärtuste asemele.

Nendepäritolunu neid, nad elavad iseseisvat elu. Kasvatustõlge Jan Masschelein leiab, et n-õ kvaliteedi tribunal ei toimi enam institutsioonide ega ametkondade seinte vahel, vaid on kui mikrokiip siirdatud inimeste teadvusse: enese kõlblikkuse üle mõistetakse kohut kellegi võõra seatud kriteeriumide järgi, uskudes samas, et mõõdupuu ollaksegi ise.

Mida kontrollimatult välisilm, seda suurem on tahe süsteemi sees asju paika panna ning seda vähem usaldust. Ühiskonna mentaalsuse allhoovustes pesitsev hirm sublimeeritakse haridussüsteemis, sest kooli ja lapsi saab veel pihus hoida. Ma ei usu, et selle taga on täiskasvanu hool, mure ja vastutus väikeste inimeste käekäigu eest. Õpetaja, kes ütleb, et spikerdada tohib, aga vahele jääda ei tohi, on sügavalt ükskõikne oma õpilaste käekäigu pärast. Tema hool on vaid näitajad ehk hinded.

Tekib vägisi mõte, et kooli muutu-

matuse põhjuseks ongi alateadlik vajadus säilitada mõni ühiskonna saareke, kus end vanade kaanonite varjus turvaliselt tunda. Lapsed ei hakka ju vastu. On loodud terve aparaat, et hoida silm peal, testida ja mõõta. Ja samas on tekkinud kavalad iseendaga peituse mängimise viisid, et mitte näha seda, mida näha ei taheta: lagunevat organisatsioonikultuuri, vägivaldsust, ebaõiglast kohtlemist, mõttelagedaid tegevusi. Lastest on saanud instrument, et rahuldada suurte (infantiilsetes) teadvuses sündinud toplistinduse palavikku. Just sisemine ebakindlus liidus ahnuse ja auahnusega kõrvaldab kaitse selletaoliste tõbede eest.

Inimarengu aruande kehvade tulemuste kommentaaridest kumab akadeemiliste sõnavõtjate mure kehva koha pärast riikide edetabelis, mitte aga seepärast, et nende eestlasest kaaskodanikul on lihtsalt halb ja ta sureb varem, kui võiks. Elusat elu elav inimene ei vaja oma toimingute väärtuse hindamiseks mõõdikuid, pigem asjalikke eneseanalüüsi kriteeriume.

Meie ametlikus ning isegi akadeemiliste ringkondade kõnepruugis pole inimele mitte elu, vaid hing, vaid materjal. Kui ka mõned, tulvil häid kavatsusi, seda materjali eetiliseks, loovaks ja targaks vormida tahavad, võib tulemuseks olla vigastatud minapildiga olevus – lähteal on vale. Inimene ei ole materjal ning inimese vormimine on ebahumane tegevus.

Jätkuvalt on mõõtmata aga, kui suur inimressurs kulub meie süsteemides kõiksuguste regulatsioonidega toimetulemisele ja uute sõltuvuste ülesehitamisele ning kui palju enesearengule, eneseavaldamisele, elule, oma võimete ja annete teenimisele, millegi loomisele, mõtestatud pingutuse mõnu läbielamisele. Needki vähesed kooliuringud, mida Eesti Vabariigi haridusuuringute korbetingimustes võimalik teha olnud, näitavad, et see asi väärrib järelemõtlemist.

Kui elust õpitakse, siis koolis õpitakse ära. Äraõppimine – see on noorte keelepruuk – kuulub tihti ka ära-unustamisele, sest väljendab ühekordset aktiivsust. (Huvitav, kust on pärit eestlaste viimasel ajal levinud tegevus: teisele äratemine?)

Kuidas ikkagi hoida, et see, kes on valinud elava elu, mitte vaid eluspüsime, kes on parajalt isepäine, internaalne ning riskialdis, ei kahjustaks ennast ega teisi? Ei laamendaks, lõhuks, lööks, sigatseks, ropendaks, ärastaks? Et see, kui valitakse elusam elu, tingiks kooliga tiheda seonduvuse, mitte sealt pagemise? Erich Frommi kuulsaid teoseid meenutades on ängide allikas elamata elu ning hirm vabaduse ees. Kuidas toimida, et inimlaps kogeks tööd ja õppimist kui rõõmu ja

võimalust, kui naudingut, kui tõelist elu? Jään vastuse võlgu. Võin vaid vihjata, et pedagoogiline mõttelugu ja andekate praktikute lugematud katsetused on pakkunud palju tänuväärseid ideid, mille abil teha elu elavamaks. Neid on meil Eestiski. Elu voogamiselt, spontaanselt takistuste äravõtmine, julgus, mäng ja nauding, omaenese sõltumatu ise ärkamine on juba pikema aegu olnud õhtumaise kultuuri väljakutse. Oma koole pidades aga pole siinsed tolle vajaduse sõnastamiseni, paraku, veel ligilähedalgi. Aga meie lastel on jätkuvalt halb, sest elu nendes on takistatud.

Üks – nii enese kui teiste – elu elavaks tegemise igavikuline viis on sõnastatud Artur Alliksaarel: „Et elu armastada, peab armu elustama.“

Olümpiaadid on liiga rasked

Liina Hirv,

Sõmerpalu Põhikooli õpilane

Olen sel aastal käinud kuuel olümpiaadil. Viiel neist tulin esikümnesse, kuigi punktisummad olid madalad.

Olgu öeldud, et üsna madalad olid need ka esimese koha saavutanutel. Kas see peaks näitama, et tase on madal ja ettevalmistus tegemata? Või hoopis seda, et olümpiaadid on ülemäärane raskeks aetud. Kaldun arvama viimast. Tõenäoliselt arvavad nii kõik minu eakaaslased, kes on käinud oma tarkust proovile panemas, ja ilmselt ka suur osa nende õpetajatest.

Tekib küsimus, mille jaoks üldse olümpiaade tehakse. Kas selleks, et näidata nupukamatele õpilastele, kui rumalad nad võrreldes haritlaste ja õppejõududega veel on, või selleks, et nad proovile panna ja selgitada välja targematest targemad. Kahju, sest selline suhtumine tekitab trotsi ja vaid vähesed noored tihkavad minna konkursile, kus neile nende rumalust nina alla hõõrutakse. Nii saavutatakse, et lõpuks ei lähe naljalt olümpiaadile ka kõige tugevamad, targemad ja edevamad noored.

Toon näite elust enesest. Loodusainete olümpiaadi maakonnavoorus oli peale minu veel vaid kaks õpilast, mõlemad mu kooliõed. Läksin sinna puht edevusest, nemad seetõttu, et õpetaja pakkus välja. Juba enne algust käis peast läbi mõte, mida pagamat me siin teeme. Pärast töö äraandmist oli arusaadav, miks peale meie ühtki osavõtjat polnud. Sest olgu, kuidas on, planktoni suremiskiirust välja arvatuna ei kipu ükski õpilane. Eriti jahmatus meid uudis, et seda peaksid oskama 1993. aastal ja hiljem sündinud, seega õpilased, kes on keemiat ja füüsikat õppinud maksimaalselt ühe aasta, nooremad aga üldse mitte.

Esimesed ülesanded olid puhas keemia ja füüsika. Kas alates 6. klassist peaksid olümpiaadidest osa võtta soovivad õpilased lisaks tavaprogrammile ka gümnaasiumiõpikud läbi töötama? Kõlab absurdelt, kuid just nii tundub see olevat.

Minu soovitus kõigi testide ja tööde koostajatele. Kui tahate, et olümpiaadidel jätkuvalt noori osaleks, palun viige end kurssi õpilaste taseme ja õppeprogrammiga. Siis ehk on kõigi maakondade loodusainete olümpiaadidel üle kümne osaleja ja matemaatikaolümpiaadil saab mingigi hulk õpilasi 75% maksimaalsest punktisummast.

Liina Hirv: „Loodusainete olümpiaadi maakonnavoorus oli peale minu veel vaid kaks õpilast. Pärast töö äraandmist oli arusaadav, miks peale meie ühtki osavõtjat polnud.“

Foto erakogust